

Makalenin Dergiye Ulaşma Tarihi: 10.10.2017
Yayın Kabul Tarihi: 04.12.2017

Dilbilim, Yeni Mantık ve Kesinlik Arayışı

Linguistic, New Logic and The Search for Certainty

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Fatih DOĞRUCAN *
Zuhal HAZAR **

Öz:

Felsefenin, kendi özel ilkelerinde ontolojik manada düalizme varışı, felsefeyi ifade etmede alet haline gelen dil veya mantık açısından da düal ilkeler ile iş görmesine yol açmıştır. Çoğu zaman özne-nesne, özne-eylem, kavram-nesne, kavram-eylem gibi düal karşılıklılık durumları, dil üzerine kurulu yeni bir sembolleşme ve bu bağlamda yeni bir dil ifadesi yaratma eğilimi göstermiştir. Bu yaratımın zihinde başlayan serüveni, psiko-sosyal kavram biçimlenmeleri ve bunların göstergebilimsel manada sembolleşmesiyle, dilin yasalarının anlaşılma çabasına kadar uzanmıştır. Makalemiz bu açıdan linguistik sahada kümülatif ilerleyişin analitiğine göz atmaktadır.

Anahtar sözcükler: dilbilim, göstergebilim, anlambilim, mantık, niceleme mantığı, dil felsefesi

* Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, fatihdogrucan@akdeniz.edu.tr,
<https://orcid.org/0000-0003-4578-7671>

** Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Doktora Öğrencisi, zuhalakcicek@hotmail.com,
<https://orcid.org/0000-0002-0278-772X>

Abstract:

In its highly distinctive principles, the arrival of philosophy to dualism has brought up philosophy to function with dual principles in terms of language or logic that turn out to be a tool in order to philosophize. Mostly, dual reciprocalities as subject-object, subject- action, conception- object or conception- action tended to create a new symbolization built up on language and in this context a new expression of language. The adventure of this creation started in mind reached out the attempts to understand the laws of language by forming psycho-sociological conceptions together with the symbolization of those conception in a semiotic way. From this point of view, our article go through the analytic of cumulative progress in the linguistic field.

Keywords: linguistic, semiotics, semantics, logic, quantification logic, linguistic philosophy

Şimdiye kadar kullanılan veya ortadan kalkmış ne kadar lisan varsa, tüm bu diller için mantıkî tutarlılık elzem olduğundan dolayı hem konuşurken hem yazarken hem de işaretlerle ifade geliştirmeye çalışırken klasik mantığın üç temel kuralından vazgeçilmesi mümkün değildir. Özdeşlik, çelişmezlik ve üçüncü halin imkansızlığı kuralları, dilsel olarak sembolleşmiş tüm ifadelerin çıkarımsal olmalarını sağlamak ve bu sayede ussal kavrayışa imkan tanımaktadır, dolayısıyla, tasım yoluyla her bir tanımın bir araya gelmesini, birbiriyle ilişkilenerken yeni bir sonucu doğurmasını mümkün kılmakta olup, kavramlarla dış dünya arasındaki bağı tanımlanabilir kılmaktadır.

Linguistik Açıdan Eski-Yeni Uzlaşımı

Uzunca süre linguistik temelli düşünmek yerine mantık odaklı tutarlılık gözetilerek, hangi dilin kullanıldığına bakılmaksızın, dilbilimde öncelik, açık bir biçimde sentaks kurulumuna verilmiştir. Bu ise strüktürel olarak linguistik yapıyı işaret eder ki dizgeler halinde iş gören kurallar silsilesi, mantığın kurallılığı haline dönüşmüştür. 1660 yılında, Pierre Nicole ve Antoine Arnaud tarafından Descartes mantığına taraftar olarak, Aristoteles mantığı ile yeni mantık biçiminin uzlaşmasını hedeflemiş olan “*Port Royal Mantığı*” ekolünde, dilin özne-yüklem ilişkisinin mantığın kategorilerine göre belirlenmesi suretiyle, dilin mantık kuralları çerçevesinin dışına çıkmadan kullanılması gerektiği dikte edilmiştir. Bununla birlikte nomanklatüralist (tekabüliyetçi) yaklaşımda da kavram-nesne (nosyon-noema) arasında birebirlik ve örtenlik esasına dayalı eşleşme oluşturulmaya çalışılmıştır. Aslında bu bir bakıma görünümsel manada göstergenin kendisini oluşturacak kadar ilkeselleşmiş linguistik tavrın, fenomenolojik bir biçim olarak açığa çıkmasıdır. Bir noktadan sonra nosyon (kavram) tekabül ettiği aklın ürünü olarak bizatihi öznel bir karaktere bürünecek ve özne ile nesne arasındaki ilişkiye (noesis-noema) dönüşecektir

Uzunca yıllar, eski ile yeni mantık metodolojisi arasında sağlayabildiği uzlaşım samsallık sebebiyle “*Port-Royal Mantığı*” ve nomanklatüralizme dayalı bu kurallara riayet edilmiş olup, “*Port-Royal Mantığı*” akımının çağdaşı olan John Locke (1632-1704) sözcüklerle tümce kurulumunda yine bu ekolün önerdiği mantık bağlamında benzer çözümlenmelere gitmiştir. Önceki mantık olarak adlandırılan Aristoteles mantığının temel referansı, aklın ayırt edici kategorileri ve birinci analitikler ile ikinci analitiklerin türler ve cinsler üzerinde işlem görmesiydi. Yeni mantık sahası ise Descartes’in parçayı esas alan ilk öncülünden hareketle aklın ayırt edici kategorileri yerine, doğrudan ayırt edilmiş olan içeriğin önem kazanması anlamına gelmekteydi. Bu ise aklın kategorileri yerine zihnin (bilinç) içerikleri meselesini ön plana almaktaydı ki, böylece Locke, sonrasında ise bilincin tüm içeriklerine karşı “ide” kavramını getirerek epistemolojisini “ide-sözcük” bağlamında geliştirmiştir. “Locke için ide, aynı anda bir içeriğin algılanması ve algılanmış olan içeriktir; ide hem psikolojik bir varlık hem de mantıksal bir anlamdır” (Gibson, 1917: 19).

Aklın ayırt edici kategorilerinin önem kazanması için yeniden inşa edilmiş bir sensual görüş ve materyal düzlem ortaya koyulduktan sonra, Kant dönemi beklenmiş olacaktır. Çünkü ideler yoluyla yani kavramsallaştırmalar sayesinde, dilbilime, mantıkî altyapı üzerine psikolojik mahiyet eklenmiştir. Bu psikolojik mahiyet sensual düzlemi referans aldığı anda, fenomenolojik bir karakter kazanmaktadır. Psikolojik mahiyet ise Descartes’in referans aldığı bireyi, Thomas Hobbes’un veya zıttı olarak Leibniz’in tarif ettiği bir toplum içinde, Locke’un sensual algılama perspektifiyle açıklayabilecek kadar gelenekten ayrılmıştır. Kendi dönemleri için artık ekol manasında tekilleşmiş bir tümeller arayışı veya tek yönlü bir varlık anlayışıyla ortaya koyulmuş herhangi bir felsefi ekol yoktur, birbiriyle ilişkiye geçmiş ve varlığı dilsel süreçlerde ifade etmek isteyen filozofların, akıl ve nesne arasındaki tüm süreçlerini önemseyen, bundan dolayı da psikolojik bir bütünlük arz eden felsefeleri önem kazanmıştır. “Bu durumda ideler hem zihne aittirler hem de nedensel şekilde bağıntılı oldukları gerçek varlık alanına gönderimde bulunurlar” (Altuğ, 2000: 27). Döneminin oldukça dar kapsamlı ve soğuk dilbilimsel çözümlenmelerine karşın, Locke, dilbilimde mantıksal alt yapı arayışının tek başına eksik kalacağını görmüş, dolayısıyla “ide” yoluyla dilbilimde semantiğe, yani anlam-bilimsel analitik ve sentetik faaliyetine yönelmiştir. Bu ise eski ile yeni olanın uzlaşımında rol oynayan referans noktasının strüktürel sentaktik yerine, fonksiyonel semantikle karşılaşması anlamına gelmektedir ki, anlamın gerçeklikle ilişkisinin ne olduğu sorunu, onun nasıl elde edilebileceği sorunuyla da bizleri karşı karşıya bırakmaktadır. Bu sebeple gerçeklikle ilişkisinin ne olduğu sorunu bizi “olgu” bağlamlarıyla karşı karşıya bırakırken, nasıl elde edileceği sorunuysa ampirik metodoloji ile işlevsellik kazanmaktadır.

Leibniz Ve Evrensel Dil

Locke, dilde semantiğe yönelim gerçekleştirirken çağdaşı Leibniz (1646-1716) ise öncelikle aynı din mensuplarının, ardından ise tüm dünyanın farklı kültürlerle ve lisanlara rağmen ideal bir dil kavramına ulaşabilmesini hayal etti (Çınar, 2005: 163). Descartes (1596-1650) felsefede, matematik yöntemi kadar sağlam bir yöntem

dili geliştirme peşinde koşarken Leibniz, en genel sayılabilecek doğal dil (ayrıca felsefi) arayışına girmiştir. Bu bir bakıma “evrensel dil” arayışı olarak düşünülebilir. “Hem iletişimde hem de akıl yürütmede yardımcı olması için soyut sembolizm ve evrensel dil fikri birçok 17. yüzyıl düşünürünün hayalidir” (Ariew, Garber, 1989: 5). Böylelikle başlangıçta aynı medeniyet veya dini bağlama rağmen kültürler veya mezhepler arası, devamında ise tüm dünyayı kapsayabilecek ve uluslararası olabilecek bir doğal dile kavuşabilme hayaliyle, tamamen niceliksel bir dil yaratma çabası içerisine girilmiştir. “Ancak bu yine de o dönem için bir proje olmaktan öteye gidememiştir” (Çınar, 2005: 163).

17. yüzyılda modern niceleme veya yüklem mantığından henüz kapsamlı olmak koşuluyla bahsedemsek bile, yeni sayılabilecek bu mantığın temelleri, dil olgusunu kendi içindeki tutarlılığı sebebiyle felsefi olarak araştıran ve ondaki mantık alt yapısını evrensellik bağlamında keşfetmek isteyen Leibniz’de bulunmaktadır. Leibniz, kavramların çok anlamlı bir yapıya sahip olmalarından dolayı, felsefenin birçok defa aynı kavram etrafında karşıt görüşlere maruz kaldığı muğlak bir alan, belirsiz bir disiplin halinde iş görmek zorunda olduğunu dile getirmektedir. Ancak bu durum ise dilin ve kavramların kendi içinde bir mantık kavramsallığını göz ardı etmek anlamına gelecektir ki, birbirinden farklı bu anlamların birbirleriyle ilişkisini paylaştıkları kavram açısından incelemek veya hükme bağlamak elzem olacaktır. Dilin strüktürel yapısı kadar fonksiyonel pozisyonu da hesaba katıldığında, birbirinden farklı anlamları ayırıştırabilecek temel mekanizma ihtiyacı hasıl olmaktadır. Bu ise saçmaya karşı argüman geliştirmekle mümkündür ve insanoğlunun düşünme refleksinde vardır. “Hatta mantık yoksunu olduğunu rahatlıkla düşünebileceğimiz herhangi bir barbar dahi birbirinden farklı söylem veya yalanlar karşısında reddiye sergileyebilecektir ki bunun sebebi, onda, apriori bulunan çelişmezlik ilkesidir” (Kaya, 2014: 134). Çelişmezlik ilkesinin, insan için en rahat iş görme hali ve herhangi bir muğlak duruma kesinlik sağlaması olduğunu düşünürsek, Leibniz için matematik kadar kesin bir felsefe arayışının sadece matematik ile mümkün olacağı fikri, anlaşılmaz olmayacaktır. Bu sebeple felsefenin de tıpkı hiçbir dil ve coğrafya ayırımına takılmayan matematik gibi her koşulda anlaşılabilir olmasının tek yolunun matematikten geçtiği fikrini savunmuştur. “Böylece iki farklı görüşü savunan filozofların çatışmalarına gerek kalmayacaktır; yanyana oturup calculemus yani “buyrun hesaplayalım” diyerek düşüncelerinin doğruluğunu hesaplayabileceklerdir!” (Gür, 2005: 91).

Leibniz, bu düşüncesini daha genel bir hale getirerek sadece felsefe alanı için değil ve ayrıca dünya üzerinde konuşulan tüm diller için gerçekleştirebileceğine dair iddiada bulunmuştur. Bu hayali gerçekleştirmenin yolunun da her bir kavrama bir asal sayı karşılık getirmek suretiyle yapay bir dil üretmekten geçeceğine inanmıştır. Böylece kavramların içinde taşıyacağı çok anlamlılık sorunu ortadan kalkacak ve nasıl ki asal sayı sadece kendisi ve başlangıçsal töz sayılabilecek bir rakamına bölünebiliyorsa, kavramlar da sadece kendisiyle ve onun başlangıcıyla açıklanabilecek bir totoloji imkanına ve böylece bölünemeyecek en küçük parçacığın kendisi olarak özdeşlik biçimine dönüşecektir. Zaten bir nevi kavramsallığın en yalın hali

olan veya ters okumasıyla maddi karşılığı olmayan bir atomculuk gibi görebileceğimiz bu düşünüş biçimi, monadoloji ilkelerinin de temelini oluşturmaktadır.

Leibniz'in "evrensel karakteristik" adını verdiği bu projeye göre, bütün ideler basit, atomik kavramlara yani daha fazla parçalanamayan kavramlara indirgenbilir ve bir kimse bunları birçok değişik yolla birleştirerek karışık (complex) ideleri elde edebilir. Leibniz, basit kavramlar ve bunları bir araya getirerek karışık ideleri oluşturmak için asal sayıları kullanmayı önerir. Buna göre, "eğer hayvan = 2 ve akıllı = 3 ise bu durumda insan = $6 = 2 \times 3$ "tür" (Erdem, 2007: 92).

Leibniz'in parçalanamayan soyut atomları, doğrudan kavramların en yalın hali olarak yani bir bakıma özdeşlik ilkesi gereği bizzat kendisi olarak monadolojidir. Bu sebeple en yoğun faaliyet ise varlık alanı yerine bilgi alanında gerçekleşecek ve bunun laboratuvarı ise dilsel sahada oluşacaktır. Böylece semantik ve sentaktik çözümler strüktürel dil arayışının temelini oturacaktır. Nasıl ki doğanın değişmez yasalarının arayışı, bu dönem için temel bir araştırma konusuysa, dilin de değişmez ve açık seçik yasaları da aynı arayışın konusu olarak objektivizmin yeni boyutunu bizlere aktarabilmektedir. Bu tanımlanış ise dilin kesinleşmesi ve keskinleşmesi için sadece nitelik ile ele alınması yerine nicelik kazanmasının zurettine dönüşmüştür. Anlambilim ile ilgilenen semantik bu manada algı ekseninin de kendisini oluşturmak durumundadır. Fakat önceki haliyle semantik sahası, anlam açısından bir şeyin kendisi ve maddi karşılığı arasındaki bağlamdan öteye gidememektedir ki, bu durum özne ile nesne arasındaki ilişkinin tanımlanabilir bir referansına dönüşmekte ve bu çerçeveye de bizler, anlam demekteyiz. Halbuki algı eksenini kendisi oluşturmak durumunda kalan nicelik mantığının diğer bir deyişle yüklem mantığının en temel referansı ise özne-nesne arası bir ilişki değil, özne-yüklem arası bir ilişkidir. Bu açıdan özne dışında kalan nesnelere dünyasından daha fazla olarak eylem dünyasına yönelmektedir. Böylece kavramların kendi mantığına kendi yasasına, iç tutarlılığında bulundurduğu çelişmezlik ilkesi sebebiyle ulaşmak, onların evrensel manada yeniden sembolleşmesinin önünü açacaktır.

17. ve 18. yüzyılda, dilbilim alanında, bir taraftan semantik üzerine yoğunlaşma yaşanırken diğer taraftan dilin matematik gibi net bir hal alabilmesi için, dilde niceleme mantığı temelli sağlamlaştırma çabaları, filozoflar arası bir etkileşimin sürece yayılmasıyla kümülatif bir tutum olarak sergilenmiştir. Niceleme mantığı temelli linguistik sahada matematikselliğe yönelim durumu, dilde nomanklatüralist yaklaşıma ciddi bir alan açmıştır. "Saussure, dilin adlar dizininden oluştuğu fikrini eleştirir. Bu görüş, kelimelerin bağımsız bir şekilde tanımlanabilir şeylerin etiketleri olduğunu savunmaktadır" (Holdcroft, 1991: 48).

Nihayetinde, Leibniz'in "niceleme mantığı" temelli başlangıcın etkisini üzerinde taşıyan 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarında dilbilim alanı, özel olarak mantık ve felsefe tabanında araştırılmaya başlanmış olup genelde bu araştırmayı mantıkçı-matematikçi filozoflar yapmıştır.

Dilbilim Ve Matematikleşme Çabasında Yeni Mantık

Dilbilim alanında mantık ve matematik temelli araştırma yapan filozofların arasında en belirgin olanları Frege, Russell, erken dönem Wittgenstein'dir. Frege ve Russell bir yandan matematik alanında niceleme mantığının düşünülmüş en kapsamlı örneklerini verirken, öte yandan dilbilim alanında, dili hem sentaktik açıdan hem de semantik açıdan ele almışlardır. Kurulumuna ön ayak oldukları "Analitik Felsefe" ye kadar giden dilbilim çabaları, çoklukla onların sentaktik sahada yaptıkları çalışmalar üzerinden değerlendirilmiştir. Frege ve Russell tarafından dilbilim alanında sentaksa dayalı yapılan çalışmalarda, bir tümcenin öznesi ve yüklemi arasındaki mantıksal kategorilere odaklanılmıştır. Benzer felsefi yaklaşımı erken dönem Wittgenstein'de görmek mümkündür. "Tractatus'da dil, gündelik konuşmanın rastlantısal yüzeyinin ardında gizlenmiş katı bir mantıksal öz; nüfuz edici bir çözümleme ile aydınlatılabilecek tümel bir biçim olarak tasarlanıyordu" (Altuğ, 2000: 149).

Dilbilim alanında formelleşme yanlısı bu bakış açısında, dilde idealizm tespit etme ve parça ile bütün arasında transandantal bir yasalılık durumu aranmıştır. Dil sahasından, tıpkı matematikte olduğu gibi, doğru ve temelde belirgin hatlara sahip bir işlerlik, en azından mantık gibi ilkelere sahip olması beklenilmiştir. Bunun için dilin parçalarının tanımlanabilmesi gerekir. Tanımlanabilmesinin yolu ise yaftalanması veya kategorilere ayrılması ile mümkündür. Böylece kategoriler arasındaki bağlam ise tanıma fırsat verecektir.

Frege, basit tümceleri özne ve yüklem olarak iki mantıksal kategoriye ayırır. Özne konumundaki terim bir nesneye gönderme yaparken, nesneye nitelik atfetmemizi sağlayan yüklem de bir kavrama gönderme yapar. Özne ve yüklemün tümce içinde sentaktik işlevleri arasında önemli bir fark bulunur: mantıksal öznenin yalnızca tek bir nesneye gönderme işlevi varken, yüklem birbirinden farklı öznelere yüklenebilir. Bu sayede çok az sayıda basit terime sahip bir dilde, çok sayıda, hatta bazı durumlarda sonsuz adet tümce üretmek mümkün hale gelir (İNAN, 2017: 9).

Dilbilim alanında, mantıksal temellendirmeye birtakım sorunlar çıkması, "varlık problemi" meselesine de ayrıca bir çözüm getirilmesi gerektiği kritiğini de zaruri kılmıştır. Bir tümcenin-herhangi bir şeyin var veya yok olması üzerine kurulması durumunu-sentaktik açıdan mantık dışı olmasına mani olmak için ontolojik açıdan farklı görüşler sunulmuş olsa da Frege (1848-1925) ve Russell (1872-1970) bu soruna, bir sonraki adımda "Modern Niceleme Mantığı"nın kurulmasına ön ayak olacak bir çözüm getirmiştir. "'X vardır' formunda bir tümcede, 'X' bir nesneye değil bir kavrama gönderme yapar ve 'vardır' yüklemi de o kavramın altına düşen en az bir nesne bulunduğunu söyler" (İnan, 2017: 9).

Bu görüşle birlikte yeşermeye başlayan niceleme mantığı, hiçbir dil ayrımı yapılmaksızın kurulmuş herhangi bir tümcenin, sentaktik yapısı üzerinden mantık kuralları gözetilerek formel bir yapıya bürünmesini sağlamıştır. Lakin dilde bu denli formelleşme çabasına girmek, dilin dedüktif bir hal almasına sebebiyet verdiği kadar, dilin kendi içinde bulunan kültürel kodların, sentaktik durumu

belirleyebileceği gerçeğini de göz ardı etmek demektir. Bu sebeple Wittgeinstein'in iki dönemi birbirinden farklıdır. İlk döneminde tasarımı olgu biçiminde ele almak isterken (Doğrucan, 2008: 46), ikinci döneminde ise tasarımın dil oyunları bağlamında ele alındığında hipotetik olduğu ve gerçekleşme zemininde olup olmadığının tartışmalı olması sebebiyle, olgusal olarak tarif edilemeyeceği durumu ortaya çıkmaktadır.

Ockhamlı William'ın nominalizmi ve sadeleşme eyleminin Ortaçağ sonlarına yerleşmesiyle beraber, 17. yüzyılda tekrar gelişmeye başlayıp, özellikle 19. ve 20. yüzyıllarda zirve yapmış olan dilbilim alanında, sentaks üzerine tamamen mantıkî kaygılar güdülen çalışmalar, dilin matematiksel bir görünüm almasına sebebiyet vermiştir. Bu çabalar sonucunda dilin aldığı formel görünüm bir örnekle daha kolay aktarılabilir.

Diyelim ki “Tüm hayvanlar ölümlüdür” tümcesinin sentaksını araştırıyoruz. Frege/Russell mantık dizgesi bize bir yanıt sunuyor. İlk çözümlemede bu tümce “Eğer bir şey hayvansa, o şey ölümlüdür” şekline dönüşür, daha sonra tümcenin sentaktik formuna varırız: “Her x için, eğer x F ise x G'dir” ya da tamamen sembolik dilde “x (Fx@Gx)” (İNAN, 2017:15).

Dilbilim Sahasında Psiko-Sosyal Uyanış Ve Gösterge

19. ve 20. yüzyıllarda bir yandan niceleme mantığı temelli formelleşmenin getirdiği matematiksel görünüm, dil felsefesi alanında sentaktik kurulumu etkilerken diğer yandan semantik üzerine de çalışmalara devam edilmiştir. Semantik alanında yapılan çalışmalar arasında nomanklatüralist yaklaşımın kavram-nesne ilişkisinde birebir eşleşme arayışı içinde olması, kurulmuş olan bir tümcenin tıpkı sentaktığında olduğu gibi semantığında de Locke'a rağmen matematiksel kesinlik arayışı içinde olunduğunun bir göstergesidir. Ancak eşleşme arayışlarının ve matematiksel kesinlik çabasının kesinlikle tekdüze kalmaktan veya ihtimaller çokluğunda sığ düşünmekten öteye gidememiş olması sebebiyle, modernizm arkasından gelen post-modernist tavır, bu sahada da başat olarak kendisini göstermiştir. Mesela 19. ve 20. yüzyıllarda dilbilimin kazandığı matematiksel görünüm, herhangi bir tümce için ele alındığı takdirde, tümceyi kuran kişinin psikolojik mahiyeti, kurulan tümcenin spontaneliği ve tümcenin kurulduğu ana özel sosyal bütünlüğü gözetilmeksizin, tümcenin semantik açıdan oldukça soğuk ve dar bir kalıp içinde tutulduğunu göstermektedir ki, tam da bu sebeple Post-modernist kaygı güdüldüğünde ihtiyaç duyulan değer yargıları ve değersel düşünüş biçimi, kendisini dil sahasında da ortaya koyacaktır. Olgu-değer ikileminin bir aradalığı yerine bunların birbirinden ayrı imiş gibi ele alınma zarureti ortaya çıkacaktır. İşte bu sebeple hem semantik hem de sentaktik yaklaşım açısından birbirinden farklı nitel durumları bir yüklemde ele almak biçiminde tezahür eder ki biz buna kesinlikle “gösterge” demektediriz.

Göstergeyi anlamla karşılaştırmak, dolayısıyla son derece yanıltıcıdır. Anlamın gösterge olmaksızın var olamayacağı ve anlamın göstergenin ters yüzündeki deneyimden başka bir şey olmadığı-tıpkı bir kağıdın ön ve arka yüzünü makasla

ayrı ayrı kesemeyeceğimiz gibi-göz önünde tutulursa, bunlar zihne ait tek bir kavramın iki biçimidir (Saussure, 2014: 104).

Bu durumda sentaktik kurulumu aynı olan herhangi bir tümce, tümcenin sahibinin zihni ile tümcenin muhatabının zihninin algılama şekline göre anlam kazanmaktadır. Saussure, bu yolla tıpkı Locke'ın ideler öğretisinde olduğu gibi dilin psikolojik mahiyetine de alan açmış olmaktadır. Sosyal psikoloji sahasının da gelişmesine olanak sağlayan dil felsefesindeki bu devinim sonucunda, insan ve düşünce kavramının dış dünya ile ilişkisi ve karşılıklılık manasında işteş oluşu, onu uyardığı imaj ile açıklama durumudur. "Saussure için gösterge iki yönlü varlığı olan; gösteren ile gösterilen arasındaki bütünlüğü barındıran şeydir. Gösteren akustik bir resimdir (imgedir), örneğin, "kedi"nin göstereni ses değil, seslendirildiğinde oluşan imajdır (imgedir), bu yüzden psikolojik mahiyete sahiptir" (Holdcroft, 1991: 64).

19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyıl başları arasında yaşamış olan dilbilimci Saussure, dilbilim alanında yapılan, antropolojik ve sosyal çalışmaların, dilin, kolektif şura dayalı toplumsal şekillenışı, dili kullanan kişinin psikolojik mahiyeti, karşılıklı konuşmada kurulan tümcelerin spontane olarak anlam derinliği kazanması durumlarının, hatta iletişim sürecini yaşayan insanları emotive etmesi açısından, dilbilimciler ve dil felsefesi yapanlarca göz ardı edildiğini dile getirmiştir. Saussure için dilde form, şekil veya nesne-kavram tekilliğinden daha önemli olan ve üzerinde durulması gereken şey, dilde karşılıklı olarak spontane şekilde meydana gelen gösterge-anlam ve an içerisinde diyalog ile birlikte kendini gösteren gösterge-değerlik durumudur. Bu durumda dil, bir işaretler sistemi içerisinde kazanımları sürekli olan göstergeler bütünüdür. Böylece dil, matematikselleşemeyecek kadar ana bağlı değişebilmekte ve ancak anlama bağlanabilmiş göstergeler ile bir işaretler sistemi kurulduğunda toplumsal şura hitap etmektedir. Saussure ile birlikte, yeni bir paradigma kazanmış olan göstergebilim günümüzde iletişim odaklı her alana sirayet etmiş durumdadır.

Saussure, birçok alanda veya disiplinde, ilişkiler sistemi üzerinde yoğunlaşmaya sebep olarak kullanılan tekniği değiştirmiştir. "Cassirer altını çizerek şöyle bir iddiada bulunmaktadır: "Bizim yüzyılımızın düşüncesi için, aslında dünya artık özerk nesnelerin bağımsız bir varlıklar topluluğu değil; bilakis ilişkisel sistemler dizgesidir" (Culler, 1976: 116).

Saussure'den sonra dilbilim, çoklukla göstergebilim üzerinden hareket etmeye başlamış, sırf matematikselleşmeye yönelmiş mantıksal doğrulamalar taşıyan bir alan gibi görülmekten kurtulmuş, artık bireysel anlamda psikolojik mahiyete, toplumsal açıdan ise gösterenin sosyal kazanımına odaklanmıştır. En nihayetinde Saussure'ün amacı dildeki derinliğe, zenginliğe ve bir yerde sınırsızlığa odaklanılmasını sağlamaktır denebilir. Aslında bu manada Saussure'nin yarattığı dil felsefesi, aynı zamanda iletişim felsefesi olarak da okunabilecek olan yeni iletişim süreçlerini inşa etmiştir ki, bu bambaşka bir makale konusunu teşkil etmektedir.

Saussure'un dilin özerkliğinin tanınması için göstergebilim alanında sergilemiş olduğu durumu, ilk döneminde dilde ideali bulma çabasıyla tümelliğe odaklanan Wittgenstein'in ikinci döneminde görebilmekteyiz. O, dil üzerine yaptığı özeleştirileri neticesinde ulaştığı dilde farklılık ve kendine haslık durumunu oyun teorisiyle açıklama yoluna gitmiştir. Saussure ve Wittgenstein'in dil üzerine çalışmalarından yola çıkılarak denilebilir ki ikisi de dilin toplumsal olgularla şekillenmesini ve bunun bir oluş olarak vücuda gelmesini, tarihsel temelde, zaman-mekan ve birey-toplum bağlamında ele almıştır. Böylece birikerek ilerleyen ve gelişen dil sürecinde ifadeleşme ve bu bağlamda sembolleşme, kümülatif bir ilerleme süreci yaratacaktır. Bu şekilde her bir gösterge, birbiriyle belirli bir mantık silsilesi ile ilişkiye geçecek ve yeni bir mantık sahası sistematik olarak tecelli etmeye başlayacaktır. Dolayısıyla bireyin, dil üzerinde sosyal açıdan pasif bir alıcı ve fakat zihinsel açıdan aktif alıcı-verici rolü şekillenmektedir.

Saussure, bu durumu açıklamak için satrançörnek olarak göstermektedir. Yani bir satranç oyuncusunun bu oyunu oynayabilmek için, öncelikle hangi taşın hangi role sahip olduğunu, diğer anlamda ise bu oyunun genel kurallarının ne olduğunu öğrenmek zorunda kalacağını ifade etmektedir. "Oyunun kuralları ve her taşın kendine has kural çerçevesinde görevi; bir dil içindeki topluluğun dilin genel kurallarıyla kendi özel görevleri çerçevesinde o dili kullanma zorunluluğuna benzerlik göstermektedir" (Holdcroft, 1991: 78)

Benzer yaklaşımı yine Wittgenstein'in "Dil Oyunları"nda görebilmekteyiz. Bireyin içinde bulunduğu topluma ait dili kullanabilmesi ve dile ait sözcükleri anlamlandırabilmesi için, öncelikle o bağlama ait kuralları bilmesi gerekmektedir. "Bir sözcüğün anlamı, onun kullanımını çevreleyen etkinliklerde, "yaşama biçimi"nde aranmalıdır. Bir ifade ancak yaşam akışı içerisinde anlama sahiptir" (Altuğ, 2000: 160).

Sonuç

Göstergebilim ve dilbilim alanındaki bu kazanımlardan sonra bile gözden kaçırılmaması gereken husus, dilin mantık ile girdiği organik bağın, aklın a priori doğrularından kaynaklı olarak sürekliliğini her zaman koruyacağı gerçeğidir. Dil özelinde yaşanan tüm bu mantıksal tutarlılık gerekliliğinin, mantık-matematik kurallarınca insan kullanımına ait dili açıklama konusunda yeterli gelemeyeceği de gözden kaçırılmaması gereken diğer bir husustur. Sonuç itibarıyla dilin özünü aramak yerine, dilin özerkliğini tanımak için-temel mantık kurallarına rağmen-dilin kendi içindeki kompleks devinimlerini olduğu haliyle kabul etmekten başka bir çözüm yok gibi görünmektedir.

İşte bu haliyle semantik ve sentaktik kadar başka bir saha daha önem kazanmaktadır ki, bu saha dilsel ifadelerin, zamana ve mekana göre yaşadığı anlam kaymasından tutunuz da, strüktürel biçiminin bozulmasına kadar uzanan sahadır. Bu yeni saha günümüzde pragmatiks olarak adlandırılmakta ve gösterge

açısından anlam kaymaları ile ilgilenen saha olarak karşımızda biçimlenmektedir. Lakin bu son derece yeni sahanın post-modern kaygılar ile oluştuğu bir hakikat iken bunun hakkında tahlile girişmek makalenin konusunu dağıtmak olur. Açıkçası matematiksel kesinlik ve mantikî açıklık gereğince çıkılan yolun son vardığı nokta, yeni mantık kavramının da kendi kendisini ortadan muhakemeye çektiği durumdur. Önümüzdeki dönemde pragmatik mantığının çözümlenme sahası ise çoklu mantık kuramlarına giriş sahası olarak algılanabilecek kadar yeni bir gösterge tanımlamasına veya mevcut tanımlamanın ise yeniden Derrida tarzı yapı-söküm çözümlemesine ihtiyaç duyacağı aşikardır.

Kaynakça:

- ALTUĞ, Taylan, (2001), *Dile Gelen Felsefe*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- ARIEW, Roger, GARBER, Daniel, (1989), G. W. Leibniz, *Philosophical Essays*, Hacked Publishing Company, Indianapolis&Cambridge
- CULLER, Jonathan, (1976), Saussure, William Collins Sons8 Co Ltd. Glasgow, Fontana
- ÇINAR, Aliye, (2005), “*Leibniz’de Kötülük Problemi ve Theodise*”, Uludağ Üni. İ.F. Yay., XIV, 14, s. 162-177
- DOĞRUCAN, Ayşegül, (2008), Wittgeinstein Felsefesinin İki Farklı Dönemindeki Fikri Farklılıklar, Gazi Üni. SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara
- ERDEM, Engin, (2007), “*Leibniz’in Ademi Dil Anlayışı Üzerine*”, İlahiyat Fakültesi İlmî Dergisi, I, 11, s. 85-94
- GIBSON, James, (1917), *Locke’s Theory of Knowledge and Its Historical Relations*, Cambridge University Press, London
- GÜR, B. Sıtkı, (2005) “*Leibniz’in Matematiksel Düşüncesi*”, Matematik Dünyası, Güz, s. 91-96
- HOLDCROFT, David, (1991) *Saussure Sign, System and Arbitrariness*, Cambridge University Press, New York
- KAYA, Mustafa, (2014), *Leibniz’de Kötülük Problemi ve Theodise*, Türkiye Alim Kitapları, İstanbul
- SAUSSURE, Ferdinand., (2014), *Genel Dilbilim Yazıları*, (Çev. S. Kılıç), İthaki Yayınları, İstanbul
- Elektronik Kaynak:
http://www.academia.edu/2060695/Dil_Felsefesi_A_Philosophy_of_Language_Textbook_in_Turkish_13.10.2017:01:56

